

پیشگفتار

دیدگاه‌ها و نقدها پیرامون امنیت انسانی در غرب آسیا

دکتر محمدرضا مجیدی* و دکتر احمد خامسان**

چکیده: در دهه‌های اخیر علاوه بر ابعاد سخت‌افزاری امنیت و سطوح کلان ملی و بین‌المللی، رویکرد نرم‌افزاری به این مقوله و طرح آن در سطح خرد مطرح شده است. در چند سال گذشته مفهوم امنیت انسانی مرتبط با مردم و آحاد جوامع بشری در دستورکار مراکز بین‌المللی به ویژه سازمان ملل متحد و نهادهای تخصصی آن از جمله سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد (یونسکو) قرار گرفته است. پس از گذشت نزدیک به یک دهه از طرح این مفهوم ضروری بود رویکردها و دیدگاه‌های گوناگون در این زمینه مورد مطالعه و نقد علمی قرار گیرد و دستاوردهای این مباحث برای پیشبرد اهداف توسعه انسانی و پایدار در چارچوب تنوع فرهنگی جوامع و با حفظ و تقویت حاکمیت ملی کشورها بررسی شود. به منظور بررسی مفهوم امنیت انسانی و در سال پایانی تمرکز یونسکو بر این مفهوم، به پیشنهاد نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در آن سازمان، «همایش بین‌المللی امنیت انسانی در غرب آسیا: دیدگاه‌ها و نقدها» با حمایت دفتر منطقه ای یونسکو در تهران، کمیسیون ملی یونسکو در ایران و استانداری خراسان جنوبی در ۶ و ۷ آذر ماه ۱۳۸۷ در دانشگاه بیرجند برگزار شد. این همایش فرصتی بود برای بازخوانی مفهوم امنیت انسانی در سطوح نظری و کاربردی، تا از این رهگذر زمینه‌ی همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه این حوزه‌ی جغرافیایی به ویژه در کشورهای ایران، پاکستان، افغانستان و ترکمنستان برای دستیابی به توسعه‌ی منطقه‌ای و بهره‌مندی شهروندان این منطقه بزرگ از آن و مقابله با چالش‌ها و تهدیدهای پیش‌روی فراهم گردد. در این گفتار، ضمن بیان ضرورت‌ها، اهداف و گردش کار همایش، مقالات این مجموعه به اختصار معرفی خواهند شد.

* سفیر و نماینده دائم جمهوری اسلامی ایران نزد یونسکو و عضو هیأت علمی دانشگاه تهران: mrezamajidi@yahoo.com

** دبیر همایش و عضو هیأت علمی دانشگاه بیرجند، پست الکترونیکی: khamasan@yahoo.com

مقدمه

در دهه‌های اخیر پیشرفت فناوری، برداشته شدن مرزها و نزدیک شدن ملت‌ها و فرهنگ‌ها را به دنبال داشته است. این امر موجب شده تعارضات بین کشورها به تعارضات درون کشورها نیز کشیده شود و متعاقب آن مفهوم امنیت، در گذر از قرن بیستم به قرن اخیر، شاهد تغییرات گسترده‌ای باشد. امروزه شاید نتوان مرز متمایزی که بین «امنیت ملی» و «امنیت بین‌المللی» در قرن گذشته وجود داشت را کاملاً مشخص نمود. این دو واژه بیش از هر زمان دیگری به هم نزدیک شده‌اند. امنیت بین‌المللی زمانی که صلح و آرامش وجود ندارد، بی‌معنی است و از سوی دیگر، امنیت ملی نیز بدون صلح در سایر نقاط و کشورها به وجود نخواهد آمد.

یکی از نمونه‌های مشخص تغییر در مفهوم امنیت پیشنهاد جایگزین شدن واژه‌ی «انسان» به جای «ملی» و «کشوری» است که خود موجبات جهت‌گیری‌های جدیدی برای تأمل پیرامون این واژه و عمل پیرامون آن را ایجاد نموده است. سازمان فرهنگی، علمی و تربیتی ملل متحد (یونسکو) نقش بسیار مهمی را در دهه‌ی آغازین قرن بیست و یکم در ایجاد و رشد مفهوم «امنیت انسانی» بر عهده داشته است.

هم‌اکنون بیش از یک دهه از ورود مفهوم امنیت انسانی به مباحث نظری و محافل دانشگاهی و صحنه‌ی نهاده‌های بین‌المللی می‌گذرد. طرح این مفهوم از یک سو چالش‌هایی را برانگیخته و از سوی دیگر خود با چالش‌هایی روبرو بوده است. به نظر می‌رسد بازخوانی این مفهوم و نقد و بررسی مفهومی و کاربردی آن می‌تواند گامی در جهت تبیین هر چه بیشتر آن و روشن‌نگری نسبت به استفاده‌ها و یا سوء استفاده‌هایی که ممکن است از طرح این گونه مباحث صورت گیرد، باشد.

از آنجاییکه امنیت انسانی با زندگی روزمره‌ی شهروندان گره خورده و ارتباط مستقیمی با مباحث توسعه‌ی انسانی و حقوق بشر دارد، لازم است تعریف و بازتعریف آن در ظرف تنوع فرهنگی همه‌ی ملت‌ها و مردم تمام کشورها و مناطق باشد و از تحمیل یک رویکرد خاص بر کل جوامع یا ابزاری شدن این مفهوم از سوی برخی قدرت‌ها جلوگیری شود. با توجه به دلمشغولی‌هایی که از آغاز راه از سوی کشورهای در حال توسعه و غیرمتعهد نسبت به طرح این موضوع در سازمان‌های بین‌المللی صورت گرفته است، باید سهم و نقش این کشورها در فرآیند به‌کارگیری این مفهوم و نقد و بررسی آن بیشتر شود و با حضوری فعال و عالمانه نسبت به اصلاح جهت‌گیری‌های کمک شود.

از سوی دیگر، بازشناسی و بازشناساندن منطقه‌ی بزرگ «غرب آسیا» از نظر مفهومی کاربردی با نگاهی بومی در شرایط متغیر روابط بین‌الملل امروز، برای منافع ملی کشورهای منطقه و صلح، ثبات، آرامش، امنیت و توسعه‌ی پایدار و همه‌جانبه در این منطقه‌ی بزرگ ضروری است. از رهگذر برگزاری نشست‌های علمی می‌توان به طرح موضوع و کنکاش پیرامون آن و تولید ادبیات علمی در این زمینه کمک کرد. جایگاه ایران در این منطقه، از یک سو، و تعریف چشم‌انداز بیست‌ساله‌ی توسعه‌ی ملی در این ظرف منطقه-ای توجه خاص به مطالعات غرب آسیا را مورد تأکید قرار می‌دهد. در نسبت این منطقه‌ی بزرگ با مفهوم امنیت انسانی نیز لازم است یادآوری شود که هر چند در برخی اجزای این ساختار منطقه‌ای گسترده، تلاش‌هایی برای مطالعه‌ی این مفهوم صورت گرفته، ولی نسبت به سایر مناطق جهان کمتر مورد توجه بوده است. برگزاری نشست‌های علمی فرصتی ایجاد می‌کند تا صاحبان قلم و اندیشه در این منطقه‌ی حساس از جهان به ارائه‌ی دیدگاه‌های خود و درج آن در مجموعه‌ی ادبیات جهانی تولید شده در این حوزه اقدام نمایند.

استان خراسان جنوبی و دانشگاه بیرجند با پذیرایی نشست بین‌المللی و علمی «امنیت انسانی در غرب آسیا: دیدگاه‌ها و نقدها» به عطف توجهات به نقاط کلیدی مورد خطاب این مفهوم و پرهیز از انحصار آن در پایتخت‌ها و مراکز جهانی و میدانی کردن و هر چه بیشتر کاربردی کردن آن کمک می‌کند و با توجه به پررنگ بودن برخی تهدیدات امنیت انسانی در مرزهای شرقی ایران، برگزاری این همایش فرصتی بود تا به طور ملموس مسائل مطرح شده و تجربیات موجود در این منطقه مورد بررسی قرار گیرد تا در صورت نیاز به ارائه‌ی تجویزات و راهکارهای اجرایی این امر در تعامل عالم نظر و دنیای عمل و در محیطی محسوس صورت گیرد. هم‌جواری خراسان جنوبی با افغانستان و نزدیک بودن آن به پاکستان و به طور کلی مرزهای شرقی ایران که در کانون مسائل و تهدیدات امنیت انسانی چون مواد مخدر، تروریسم، بیماری‌های واگیر، خشکسالی و کم‌آبی ناشی از تغییرات آب و هوایی، ناداری (فقر) و تنگدستی و بیکاری و در نتیجه فراهم شدن بستر برخی بزهکاری‌ها قرار دارد، می‌تواند از یک سو به حوزه‌ی نظری جهت ارزیابی میزان کارایی و کارآمدی راهکارهای ارائه شده در زمینه‌ی مقابله با تمهیدات امنیت انسانی کمک کند، و از سوی دیگر می‌تواند بیش از گذشته مورد توجه کانون‌های تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری جهت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در مورد مسائل منطقه قرار گیرد. علاوه بر آن در شرایط امروز تمرکز زدایی و توجه به مناطق درون سرزمینی و استان‌ها به ویژه استان‌های مرزی در دستور کار قرار دارد و فرصتی است برای نخبگان اجرایی و علمی این مناطق که هر چه بیشتر در زمینه‌ی ورود استان خود را در عرضه‌ی بین‌الملل برای معرفی توانمندی‌های خود و معرفی آن فراهم سازند که به طبیعت امر اسباب و لوازم توسعه‌ی استانی را بیش از گذشته فراهم خواهد کرد.

از دیگر سو، با عنایت به بین‌رشته‌ای بودن مطالعات امنیت انسانی که علوم گوناگون مرتبط با زندگی انسانی را به خدمت می‌گیرد، این ظرفیت را نیز

برای آن فراهم می‌کند تا پُل ارتباطی ساخت‌های نظری و علمی باشد و سرفصل‌ها و عناوین مطالعاتی آن به گونه‌ای تنظیم شود که دستگاه‌های اجرایی بتوانند از یک سو پاسخ نیازهای خود را در آن‌ها جستجو کنند و از سوی دیگر، با مسأله‌شناسی دقیق از مسائل زندگی شهروندان به حوزه‌ی نظری برای ارائه‌ی پاسخ‌های مطلوب کمک کنند. زندگی انسانی در محیطی مطبوع و دلپذیر و با آرامش خاطر و روان نیازمند جامع‌نگری و همه‌جانبه‌نگری به ابعاد گوناگون مادی و معنوی انسان است که جهان‌بینی الهی بهترین پشتوانه برای این نگاه جامع است که از امتیازات غرب آسیا به عنوان خاستگاه ادیان بزرگ الهی به شمار می‌آید.

اهداف و محورهای همایش

به منظور بررسی مفهوم امنیت انسانی و در سال پایانی تمرکز سازمان علمی، فرهنگی سازمان ملل (یونسکو)، به پیشنهاد نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در این سازمان، «همایش بین‌المللی امنیت انسانی در غرب آسیا: دیدگاه‌ها و نقدها» با حمایت دفتر منطقه‌ای یونسکو در تهران، کمیسیون ملی یونسکو در ایران و استانداری خراسان جنوبی در ۶ و ۷ آذر ماه ۱۳۸۷ در دانشگاه بیرجند برگزار شد. این همایش با چهار هدف اصلی زیر برگزار شد:

۱. فراهم آوردن زمینه‌های شناخت ریشه‌ای، درک بهتر و فهم عمیق‌تر مفهوم امنیت انسانی نزد مجموعه عواملان اجتماعی-سیاسی (تصمیم‌گیران، تصمیم‌سازان، دانشگاهیان، پژوهشگران و مردم)؛
۲. فراهم آوردن زمینه‌های همکاری راهبردی کشورهای منطقه‌ی غرب آسیا در زمینه‌های امنیت انسانی به منظور بهبود و پیشرفت امنیت انسانی در این منطقه؛

۳. پیشنهاد سیاست‌های عمومی امنیت انسانی (یک برنامه عمل زیرمنطقه‌ای) متناسب و برگرفته از واقعیت‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشورهای ایران، پاکستان، افغانستان و ترکمنستان.

۴. نقد و بررسی دیدگاه‌ها و رویکردهای موجود به این مقوله و آسیب شناسی آن برای بهره‌گیری بیشتر از دستاوردهای نظری و عملی این مباحث در حوزه توسعه‌ی انسانی و پایدار در چارچوب تنوع فرهنگی جوامع.

به منظور بررسی اهداف فوق‌الذکر، موضوعات همایش حول سه محور اصلی: «مطالعات مفهومی- نظری»، «مطالعات موردی کشورهای منطقه» و «مسائل امنیت انسانی» به شرح زیر اعلام گردید:

موضوعات پیشنهادی در محور مطالعات مفهومی- نظری:

تعریف و شاخص‌های امنیت انسانی، روابط متقابل امنیت انسانی با سایر مفاهیم امنیت، امنیت انسانی و توسعه با تأکید بر توسعه پایدار، تغییرات مفهومی در واژه‌ی امنیت، بنیادهای فرهنگی و اجتماعی امنیت انسانی، امنیت انسانی: رویکردها و نظریه‌ها، گفتمان‌های امنیت انسانی، الگوهای بومی و امنیت انسانی در منطقه و تبارشناسی امنیت انسانی.

موضوعات پیشنهادی در محور مطالعات موردی کشورهای

منطقه: جایگاه امنیت انسانی در غرب آسیا: مطالعه‌ی موردی ایران، جایگاه امنیت انسانی در غرب آسیا: مطالعه‌ی موردی افغانستان، جایگاه امنیت انسانی در غرب آسیا: مطالعه‌ی موردی ترکمنستان، همکاری‌های ایران و پاکستان در عرصه‌ی امنیت انسانی: موانع و راهکارها، همکاری‌های ایران و افغانستان در عرصه‌ی امنیت انسانی: موانع و راهکارها، همکاری‌های ایران و ترکمنستان در عرصه‌ی امنیت انسانی: موانع و راهکارها، امنیت و ثبات در افغانستان و تأثیر آن در

امنیت انسانی در غرب آسیا، رویکرد کشورهای در حال توسعه به امنیت انسانی و مشارکت ایران در بازسازی افغانستان و تأثیر آن در امنیت دو کشور.

موضوعات پیشنهادی در محور مسائل امنیت انسانی: امنیت

انسانی و تنوع فرهنگی، امنیت انسانی و حاکمیت ملی کشورها، آسیب شناسی امنیت انسانی، امنیت انسانی و مقوله مداخله بشردوستانه، دستاوردهای مباحث امنیت انسانی، قوانین و امنیت انسانی، اقتصاد و امنیت انسانی، آموزش و امنیت انسانی، مهاجرت و امنیت انسانی، حقوق بشر و امنیت انسانی، اشتغال‌زایی و امنیت انسانی، مناطق مرزی و امنیت انسانی، تغییرات آب و هوایی و امنیت انسانی، سیاست دولت‌ها و امنیت انسانی، سازمان‌های بین‌المللی و امنیت انسانی، همکاری‌های منطقه‌ای برای ارتقاء امنیت انسانی، قدرت‌های فرامنطقه‌ای و امنیت انسانی، موانع اقتصادی فراروی امنیت انسانی (درآمد سرانه‌ی پایین، نابرابری‌ها اقتصادی و ...)، امنیت انسانی و غذا، امنیت انسانی و شهر، امنیت انسانی و بهداشت، امنیت انسانی و تروریسم، امنیت انسانی و مواد مخدر، امنیت انسانی و جهانی‌شدن، امنیت انسانی و رشد جمعیت، امنیت انسانی و حفظ محیط زیست، امنیت انسانی و جرائم سازمان یافته، امنیت انسانی و عوامل طبیعی: زلزله، خشکسالی، سیل و و امنیت انسانی و کاربرد فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطاتی.

روند بررسی مقالات و انتشارات همایش

پیرامون محورهای همایش، بیش از ۲۵۰ مقاله از صاحب نظران داخلی و خارجی به دبیرخانه‌ی همایش ارسال شد. از این مقاله‌ها و پس از طی مراحل داوری، بیش از ۱۵۰ مقاله به صورت چکیده، ۲۵ مقاله به صورت تمام متن و ۲۴ مقاله به صورت ارائه‌ی شفاهی مورد قبول واقع شدند.

یکی از مهم‌ترین نقاط قوت همایش امنیت انسانی در غرب آسیا، ارائه‌ی چندین اثر علمی پیرامون مفاهیم محوری همایش، «امنیت انسانی» و «غرب آسیا»، به جامعه‌ی علمی ایران است. علاوه بر مجموعه چکیده مقاله‌ها^۱ و مجموعه‌ی حاضر، دو اثر دیگر در حاشیه همایش تألیف و منتشر شدند. کتاب «غرب آسیا، نظام بین‌الملل و همگرایی منطقه‌ای» به ویراستاری دکتر مجیدی، دکتر عزتی و دکتر سعیدآبادی توسط «پژوهشکده‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی» چاپ و منتشر شد. این کتاب دربرگیرنده‌ی ۹ مقاله از صاحب‌نظران به نام ایران پیرامون مفهوم غرب آسیا است. عناوین مقالات ارائه شده در این مجموعه عبارتند از: همگرایی در غرب آسیا؛ چالش‌ها و راهکارها؛ وجه تسمیه مناطق مختلف آسیا با توجه به سیاست قدرت‌های بزرگ و ارتباط آن با مفهوم توسعه‌ی انسانی؛ همگرایی ژئوپلیتیکی و امنیت در غرب آسیا؛ غرب آسیا و تحولات ژئواکونومیک قرن ۲۱ و جایگاه ایران؛ غرب آسیا و انرژی؛ امنیت آسیای غربی در ژئوپلیتیک قرن بیست و یکم؛ آسیای غربی، آمریکا و سیستم بین‌المللی؛ ژئوپلیتیک و هژمونی؛ جایگاه ایران در غرب آسیا در طرح‌ریزی مثلث‌های استراتژیک؛ و همگرایی کشورهای آسیای غربی با تأکید بر مرز ایران و ترکمنستان.

از سوی دیگر، «پژوهشکده‌ی مطالعات راهبردی» نیز دهمین شماره‌ی «فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی»^۲ را به موضوع امنیت انسانی اختصاص داد. در این شماره‌ی مجله، هفت مقاله از افراد صاحب نظر پیرامون امنیت انسانی و مفهوم غرب آسیا منتشر شده است. عناوین مقالات ارائه شده در این مجموعه عبارتند از: امنیت و آزادی؛ در جستجوی نگرشی معطوف به

^۱ مجموعه چکیده مقاله‌های همایش همزمان با برگزاری همایش توسط پژوهشکده‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی به چاپ رسیده است. این مجموعه از طریق وب‌گاه دائمی همایش به آدرس www.birjand.ac.ir/ichswa نیز به صورت فایل پی دی اف (pdf) قابل دریافت است.

^۲ سال یازدهم، شماره‌ی سه، پاییز ۱۳۸۷

توسعه‌ی پایدار، نسبت امنیت انسانی و توسعه‌ی پایدار، امنیت انسانی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چشم‌انداز امنیت انسانی در خاورمیانه سده‌ی بیست و یکم، ترجمه‌ی مقاله‌ی امنیت انسانی پائولین کر، امنیت انسانی از نگاه محبوب الحق و رهاورد غرب آسیا برای مفهوم امنیت انسانی.

مرور مقالات

مجموعه‌ی حاضر در برگیرنده‌ی بیست مقاله‌ی برگزیده‌ی همایش می‌باشد. مقالات ارائه شده در این مجموعه حول چهار محور اصلی ارائه شده است. در فصل اول چهار مقاله پیرامون مباحث مفهومی - نظری امنیت انسانی؛ در فصل دوم، شش مقاله پیرامون مطالعات موردی کشورهای منطقه؛ در فصل سوم، هفت مقاله پیرامون مسائل امنیت انسانی و در فصل پایانی، دو مقاله پیرامون مفهوم غرب آسیا، ارائه شده است.

مباحث مفهومی - نظری

در این بخش پنج مقاله ارائه شده است. مقاله‌ی دکتر تاجبخش به زبان انگلیسی^۱ تحت عنوان «امنیت انسانی: نگاهی به گذشته پیش از نگاه به آینده» ضمن تعریف مفهوم امنیت انسانی، تاریخچه‌ی ظهور و تکامل و دستاوردهای آن، به بررسی مهم‌ترین انتقادهای و چالش‌هایی که طرح این مفهوم در صحنه‌ی سیاسی و علمی ایجاد کرده، پرداخته است.

^۲ به منظور سهولت استفاده، ترجمه‌ی این مقاله پس از متن انگلیسی آن ارائه شده است. در ضمن برخلاف روال معمول ارائه‌ی مقالات انگلیسی در انتهای مجموعه‌های دوزبانه (فارسی - انگلیسی)، در این مجموعه متن انگلیسی و ترجمه‌ی آن به دنبال یکدیگر (در صفحه‌بندی از راست به چپ) ارائه شده است.

مقاله‌ی «نگرش مفهومی و کارکردی امنیت انسانی در چشم

انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران» جایگاه مؤلفه‌های امنیت انسانی در سند چشم انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران را بررسی کرده است. در این مقاله نشان داده شده که در بُعد اجتماعی و سیاسی مؤلفه‌های «امنیت»، «بهره‌مند از امنیت اجتماعی»، «بهره‌مند از امنیت قضایی»، «عدالت اجتماعی» و «عدم تبعیض»؛ در بُعد فردی مؤلفه‌های «آزادی‌های مشروع» و «حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها»؛ در بُعد اقتصادی مؤلفه‌های «برخوردار از تأمین اجتماعی» و «فرصت‌های برابر»، «توزیع مناسب درآمد»، «فقر»، «ارتقاء نسبی سطح درآمد سرانه»، «اشتغال کامل»، «رشد اقتصادی»؛ در بعد بهداشتی مؤلفه‌های «سلامت» و «رفاه»؛ و نهایتاً در بُعد زیست محیطی مؤلفه‌ی «بهره‌مندی از محیط زیست مطلوب»، به طور مستقیم در سند چشم‌انداز اشاره شده است.

در مقاله‌ی «نقد رویکرد نئولیبرالیسم و مخاطرات امنیت

انسانی» مخاطرات امنیت انسانی در سایه ایدئولوژی لیبرالیسم و نئولیبرالیسم و بر اساس شواهد متعدد مورد بررسی قرار گرفته است.

مقاله‌ی «معرفی یک مدل کاربردی برای سنجش امنیت

انسانی» ضمن معرفی عمده ترین مدل‌های سنجش امنیت انسانی تلاش نموده است با بهره‌گیری از یک چارچوب نظری جدید و نقاط قوت مدل‌های قبلی، مدل تازه‌ای را برای سنجش و مقایسه‌ی امنیت انسانی پیشنهاد نماید. بر این اساس با استفاده از نمایه‌ی اندازه‌گیری تلفات انسانی قابل اجتناب سرانه به عنوان شدیدترین تهدید علیه امنیت انسانی، بدون محدود نمودن دامنه‌ی عوامل، شاخص‌های مختلفی نظیر مرگ و میر در اثر بلایا، بیماری‌ها، جنگ، قتل عام و حتی تصادفات رانندگی و حوادث ناشی از کار در مدل لحاظ گردیده‌اند.

در آخرین مقاله‌ی این بخش مفهوم امنیت از دیدگاه روان‌شناختی بررسی شده است. اگر بپذیریم که انسان موضوع علم روان‌شناسی است، نگاه روان‌شناسانه به مقوله‌ی امنیت برای درک صحیح امنیت انسانی ضروری است. در این مقاله ضمن اشاره به نظریه‌های مشهور روان‌شناختی که به نوعی به موضوع امنیت انسانی مرتبط است، دیدگاه روان‌شناختی به امنیت مورد تحلیل قرار گرفت است.

همکاری‌های منطقه‌ای و امنیت انسانی

در بخش همکاری‌های منطقه‌ای شش مقاله ارائه شده است. در مقاله‌ی «امنیت و توسعه در غرب آسیا از منظر مدل محور- پیرامون: مطالعه‌ی موردی مناطق مرزی کشورهای ایران، افغانستان و پاکستان» نخست به ارزیابی وضعیت توسعه‌ی استان‌های مرزی سه کشور ایران، افغانستان و پاکستان بررسی و سپس وضعیت توسعه‌ی این مناطق با دیگر استان‌های هر کشور مقایسه شده است. این بررسی نشان داد اگر چه سطح توسعه و میزان امنیت استان‌های مرزی این سه کشور در مقایسه با یکدیگر متفاوت است ولی به علت پیوستگی‌های جغرافیایی و انسانی موجود بین مناطق مرزی سه کشور، امنیت و توسعه این استان‌ها و مناطق نیز ارتباط و پیوستگی خاصی با همدیگر داشته و در یکدیگر تأثیر متقابل دارند. این مقاله نتیجه می‌گیرد برای دستیابی به امنیت انسانی پایدار و ارتقای شاخص‌های توسعه و بالا بردن ضریب امنیتی در این مناطق، هر یک از این سه کشور می‌بایست در سیاست‌های مربوط به توسعه استان‌های مرزی خود بازنگری نموده و همکاری‌های مشترک، تبادل تجربیات و همگرایی خود را با یکدیگر در خصوص مسایل امنیتی ارتقا بخشند.

دومین مقاله‌ی این بخش به ارائه‌ی چهارچوبی برای تدوین نظام امنیت انسانی در غرب آسیا با استفاده از تجربیات قاره‌ی آفریقا پرداخته است. در این مقاله ضمن تأکید بر این مطلب که منطقه‌ی غرب آسیا یکی از مناطقی است که همواره موضوع امنیت انسانی در آن به دلایل جغرافیایی، سیاسی، اجتماعی، ژئوپلیتیکی، اقتصادی و ... مورد تهدید بوده اما این قاره به دلیل عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی هنوز نتوانسته است یک نظام واحد سیاسی و یا اقتصادی برای خود تدوین نماید. این تحقیق با توجه به موضوعات تهدید کننده‌ی امنیت بشری مانند فقر، جنگ، تروریسم، بی‌ثباتی سیاسی و ... در منطقه‌ی غرب آسیا و شباهت این نوع تهدیدات با قاره آفریقا، در صدد است تا ضمن برشمردن عوامل تهدید و تأثیرات آن در منطقه، به ابتکارات قاره آفریقا و راه‌کارهای تقویت امنیت انسانی اشاره نماید.

در مقاله‌ی «هویت، کارآمدی نهادی و امنیت انسانی: بررسی

موردی ایران، افغانستان و پاکستان ۲۰۰۸-۱۹۷۰» نخست به بررسی بحران‌ها و معضلات داخلی دو کشور افغانستان و پاکستان، در فاصله‌ی زمانی ۲۰۰۸ - ۱۹۷۰ میلادی و تأثیر سرایتی آن بر ایران، به‌ویژه مناطق مرزی پرداخته شده است. سپس با بررسی موردی مناطق مرزی ایران، از فرصت‌ها، آسیب‌ها و تهدیدهایی سخن به میان آمده که در سال‌های آینده، برای بهبود وضعیت و پیشگیری از بحران‌های مرتبط با امنیت انسانی، باید در دستور کار ایران قرار گیرد. فرضیه‌ی اصلی نویسندگان این مقاله بر این مبنا است که عمده‌ترین معضلات و بحران‌های سه کشور افغانستان، پاکستان و ایران، از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۸ میلادی، مسائل هویتی، اجتماعی و ناکارآمدی نهادی برخاسته است؛ از این رو، بهترین چاره و راهکار آن نیز در پرداختن به هویت، کارآمدسازی نهادی و مدیریت بحران خواهد بود.

دو مقاله‌ی بعدی این بخش به موانع و راهکارهای همکاری‌های ایران

با دو کشور پاکستان و افغانستان در عرصه‌ی امنیت انسانی پرداخته است. در

مقاله‌ی «همکاری‌های ایران و پاکستان در عرصه‌ی امنیت انسانی: موانع و راهکارها» همکاری‌های میان ایران و پاکستان در عرصه‌ی امنیت انسانی بررسی شده و به سؤالاتی مانند: «عواملی تأثیرگذار بر امنیت انسانی ایران و پاکستان چیست؟» و «چگونه می‌توان ناامنی حاکم در مرزهای دو کشور را تبدیل به امنیت ساخت؟» مورد بررسی قرار گرفته است.

مقاله‌ی «همکاری‌های افغانستان و ایران در عرصه‌ی امنیت

انسانی: موانع و راهکارها» ضمن برشمردن ارتباطات گسترده‌ی دو کشور ایران و افغانستان، تأثیرات متقابل آن‌ها بر یکدیگر بررسی شده تا بر اساس آن بتوان به رهیافتی مشترک برای دو کشور رسید تا ضمن کاستن خطرات امنیتی مشترک، با بالا بردن سطوح همکاری، و توسعه‌ی اقدامات مشترک، ضمن تأمین امنیت انسانی در این محدوده حساس از جهان، ثبات سیاسی و امنیت منطقه‌ای را تضمین نموده و راهی را برای ایجاد هم‌گرایی و اتحاد منطقه‌ای در آینده هموار نمایند.

آخرین مقاله‌ی این بخش به یکی دیگر از معضلات امنیت انسانی در منطقه یعنی حضور آمریکا و در افغانستان و عراق پرداخته است. در مقاله‌ی «امنیت انسانی در افغانستان و عراق بعد از حضور ایالات متحده‌ی آمریکا» با این فرض که بالاترین بُعد حضور نظامی - امنیتی ایالات متحده در این دو کشور در مقوله امنیت انسانی است، مفهوم امنیت انسانی در دو کشور افغانستان و عراق بعد از حضور ایالات متحده آمریکا را مورد واکاوی قرار گرفته است.

مسائل امنیت انسانی

در این بخش هفت مقاله مسائل گوناگون امنیت انسانی را در ابعاد: مداخلات بشردوستانه، فناوری اطلاعات، قوانین، نقش آموزش، نقش سازمان‌های مردم

نهاد، پلیس و پیشگیری از جرم، مواد مخدر و تهدیدات زیست محیطی منطقه مورد بررسی قرار داده‌اند.

در مقاله‌ی «آموزش سیاسی از طریق کتب درسی و تأثیرات آن

در امنیت انسانی» با این فرض که نظام آموزشی به عنوان یکی از ارکان جامعه‌پذیری سیاسی می‌تواند به توانمندسازی جامعه و افراد آن، برای نیل به امنیت انسانی کمک کند و به مرور، جریان درونی شدن فرهنگ سیاسی مشارکتی را در افراد جامعه تثبیت و تقویت کند، تأثیر کتاب‌های درسی در ایجاد فرهنگ سیاسی مشارکتی در دانش‌آموزان بررسی شده است. این پژوهش نشان می‌دهد در صورتیکه محتوای کتب درسی به گونه‌ای باشد که به افزایش فرهنگ سیاسی مشارکتی در دانش‌آموزان کمک کند، سبب تقویت امنیت انسانی در جامعه خواهد شد.

با توجه به رویکرد فزاینده‌ی سازمان‌های بین‌المللی در مداخلات

بشردوستانه در مقاله‌ی «امنیت انسانی و مداخله بشردوستانه» ضمن تأکید بر عدم جایگاه مداخلات از نظر اخلاقی و حقوقی آن، به بررسی نقش مفهوم امنیت انسانی در پیدایی و گسترش مداخلات بشردوستانه پرداخته است. این مقاله این سؤال را بررسی کرده که «چرا در دوره پس از تصویب منشور ملل متحد مداخله بشردوستانه جایگاهی در نظم حقوقی، رویه‌ی دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی نمی‌یابد، اما در دوره‌ی پس از جنگ سرد نه تنها شاهد ظهور اشکالی از مداخلات بشردوستانه با مجوز شورای امنیت هستیم بلکه بر مبنای اصل ضرورت انسانی حتی از مشروعیت مداخلات بشردوستانه بدون مجوز شورای امنیت سخن گفته می‌شود».

یکی از مسائل اساسی در امنیت انسانی در شروع هزاره‌ی جدید

موضوع فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی است. در مقاله‌ی «امنیت انسانی و کاربرد فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی» ضمن شناسایی ابعاد مختلف امنیت در سطوح مختلف و تعریف آن، چگونگی برهم خوردن

امنیت انسانی در اثر پیشرفت‌های نوین و فناوری‌های جدید تبیین و راهکارهای مقابله با این تهدیدات امنیتی از جهات مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

امروزه تأکید زیادی بر سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن یا NGO) می‌شود. در مقاله‌ی «نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در گسترش امنیت انسانی» به دو نقش کلی این سازمان‌ها در گسترش امنیت انسانی پرداخته شده است: نقش زمینه‌سازی به معنای زمینه‌ساز گسترش امنیت انسانی؛ و نقش عاملی به معنای عامل ایجاد و برقراری امنیت انسانی.

در مقاله‌ی «امنیت انسانی، پلیس و پیشگیری از جرم» هدف نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران در راستای انجام مأموریت‌هایش در برقراری نظم و امنیت و آسایش عمومی، مقابله با جرم و ناامنی در سطح جامعه و مبارزه با مجرمان و برهم‌زنندگان آسایش عمومی و تأثیر آن در امنیت انسانی بررسی شده است.

در مقاله‌ی «امنیت انسانی و سیاست جنایی پیشگیرانه در برابر مواد مخدر» موضوع امنیت انسانی از دیدگاه حقوقی در ارتباط با یکی از مهم‌ترین مسائل امنیت انسانی در ایران و منطقه، مواد مخدر، مورد بررسی قرار گرفته است. در این مقاله ضمن تأکید بر بهره‌مندی شهروندان از جامعه‌ای امن و برخوردار از امنیت فردی و اجتماعی و قضایی متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه‌ی اجتماعی، پس از تبیین مفهوم و ابعاد امنیت انسانی و راهبرد پیشگیری از وقوع جرم به بیان سیاست جنایی پیشگیرانه در قبال مواد مخدر پرداخته شده است.

آخرین مقاله‌ی این بخش «تهدیدات محیطی و امنیت انسانی در استان خراسان جنوبی»^۱ را بررسی کرده است. در این مقاله ضمن ارائه‌ی تصویری روشن از وضعیت زیست محیطی منطقه‌ی خراسان جنوبی، تهدیدات زیست محیطی امنیت انسانی از قبیل: زلزله، خشکسالی، سیل، طوفان شن و بادهای تند، سرماهای شدید، کاهش منابع آبی و شور شدن آن‌ها و بیابانزایی مورد بررسی قرار گرفته است.

مفهوم غرب آسیا

با توجه به عنوان همایش ضروری به نظر می‌رسید عناوینی به تبیین مفهوم غرب آسیا اختصاص یابد ولی از آنجا که اثر مستقلاً با عنوان «غرب آسیا، نظام بین‌الملل و همگرایی منطقه‌ای» در مجموعه فعالیت‌های همایش تهیه و منتشر گردید، بنابراین این مجموعه فقط به انتشار دو مقاله‌ی ارائه شده به زبان انگلیسی و فرانسه بسنده کرده است. این دو مقاله بحثی علمی و چالشی را پیرامون مفهوم غرب آسیا ارائه می‌نمایند. در مقاله‌ی اول دکتر مجیدی و دکتر دهشیری در مقاله‌ای تحت عنوان «رهاورد مفهوم غرب آسیا برای مفهوم امنیت انسانی» به بیان دلایل خود از طرح مفهوم غرب آسیا به عنوان ظرف مفهوم امنیت انسانی پرداخته‌اند. در این مقاله، رهاوردهای غرب آسیا برای مفهوم امنیت انسانی مورد توجه قرار گرفته است. محتوای این مقاله به‌ویژه در ارتباط با طرح مفهوم غرب آسیا، توسط پروفیسور لوسین ماندویل، استاد بازنشسته دانشگاه تولوز ۱ فرانسه، به چالش کشیده شده و بحث علمی

^۱ این مقاله دارای چند شکل رنگی است. از آنجا که امکان چاپ رنگی شکل‌ها در مجموعه‌ی حاضر فراهم نبود، علاقه‌مندان می‌توانند برای استفاده‌ی بیشتر از مقاله و مشاهده‌ی شکل‌ها به صورت رنگی، به فایل پی‌دی اف مقاله در وبگاه دائمی همایش مراجعه نمایند.

بسیار جذابی ایجاد نموده است. جهت سهولت درک خوانندگان فارسی زبان، ترجمه‌ی فارسی این دو مقاله نیز در فصل چهار ارائه شده است.

* * * *

مجموعه چکیده مقاله‌ها و مقاله‌های تمام متن «همایش بین‌المللی امنیت انسانی در غرب آسیا» به صورت فایل (pdf) از طریق وبگاه دائمی همایش به آدرس www.birjand.ac.ir/ichswa قابل دسترس است. امیدوار است مجموعه‌ی حاضر در کنار سایر انتشارات علمی، که در حاشیه این همایش به جامعه‌ی علمی ایران عرضه شده است، گامی در جهت تبیین هر چه بیشتر این موضوع از منظر ملی و منطقه‌ای بوده و توانسته باشد افق‌های تازه‌ای را به روی پژوهشگران علاقه‌مند در این زمینه بگشاید.

ویراستاران

دکتر احمد خامسان

عضو هیأت علمی دانشگاه بیرجند
دبیر همایش

دکتر محمدرضا مجیدی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران
سفیر و نماینده دائم جمهوری اسلامی ایران نزد یونسکو

